

szmat, odpadków, dzianin, ścinków tkanin, posiadające ponad 10³ bębnow szarpiających;

6) zakłady produkujące włókno sztuczne lub syntetyczne ciągle lub cięte;

7) tkalnie bawełny lub włókien łyżkowych, posiadające ponad 24 krosna mechaniczne;

8) tkalnie wełny, posiadające ponad 8 krosien mechanicznych;

9) tkalnie jedwabiu, posiadające ponad 12 krosien mechanicznych szwajcarskich specjalnych; zwykle krosna mechaniczne bawełniane liczą się: 2 krosna dla bawełny za jedno specjalne szwajcarskie;

10) przedsiębiorstwa produkujące filce tłoczone oraz stożki do kapeluszy (kapeliny), posiadające ponad 2 zespoły grzebne;

11) tkalnie tasiem plecionych i tkanych, z wyłączeniem tkanin technicznych i pasów tkanych, posiadające ponad 160 maszynek plecionkarskich; w przedsiębiorstwach posiadających krosna mechaniczne uważa się jedno krosno za równoważnik 10 maszynek plecionkarskich;

12) zmechanizowane farbiarnie, przystosowane do potrzeb przemysłu włókienniczego, zdolne zatrudnić przy produkcji ponad 25 pracowników na jedną zmianę, albo częściowo zmechanizowane, zatrudniające ponad 50 pracowników na jedną zmianę oraz wykończalnie tkanin, zatrudniające ponad 50 pracowników na jedną zmianę;

13) przedsiębiorstwa pończosnicze, posiadające więcej aniżeli 20 sztuk pończosniczych maszyn okrągłych stopkowych motorowych (automatów) albo ponad 20 sztuk maszyn okrągłych pończosniczych jednolitych (produkujących stopkę i cholewkę), albo ponad 1 zespół kotonowy o 24 głowicach (3 maszyny cholewkowe i 1 stopkowa po 24 głowice), albo więcej aniżeli jedną maszynę jednolitą o 24 głowicach;

14) przedsiębiorstwa trykotażowe, posiadające więcej aniżeli 32 maszyny saneczkowe; w przedsiębiorstwach posiadających maszyny innych typów, a mianowicie typu osnowowego, workowego, challenge lub raszkowego uważa

się maszynę osnowową lub saneczkową motorową za równoważnik dwóch maszyn saneczkowych, maszynę typu challenge lub raszkowego za równoważnik jednej maszyny saneczkowej, a maszynę typu workowego za równoważnik $\frac{2}{3}$ maszyny saneczkowej.

§ 2. Dla ustalenia, czy przedsiębiorstwo przemysłu włókienniczego, posiadające maszyny różnych typów, podlega przepisowi § 1, należy dla wszystkich maszyn tego przedsiębiorstwa zsumować według podanego równoważnika.

§ 3. Dla ustalenia, czy przedsiębiorstwo przemysłu włókienniczego, posiadające różne działy produkcyjne, podlega przepisowi § 1, należy dla każdego działu ustalić ułamek, którego licznik stanowi rzeczywistą ilość maszyn tego działu, a mianownik — ilość maszyn, ponad którą przedsiębiorstwo danego typu zostaje zaliczone do średniego i wielkiego przemysłu włókienniczego, po czym ułamki poszczególnych działów zsumować. Skoro suma przewyższy jeden, uważa się, że przedsiębiorstwo podlega przepisowi § 1.

§ 4. Przy określaniu, które z przedsiębiorstw wymienionych w § 1 rozporządzenia ulegają przejęciu na własność Państwa, nie bierze się pod uwagę maszyn i urządzeń pomocniczych i przygotowawczych, znajdujących się w przedsiębiorstwach, a niezwiązanych z produkcją.

§ 5. Przedsiębiorstwa przemysłu włókienniczego typu nie wymienionego w § 1 niniejszego rozporządzenia ulegają przejęciu na własność Państwa, o ile zachodzą warunki wymienione w art. 3 ust. 1 lit. B ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. R. P. Nr 3, poz. 17).

§ 6. Wykonanie niniejszego rozporządzenia porucza się Ministrowi Przemysłu.

§ 7. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów:

Edward Osóbka-Morawski

Minister Przemysłu:

Hilary Mine

344

ROZPORZĄDZENIE MINISTRÓW: PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ, ZDROWIA, PRZEMYSŁU, ODBUDOWY, ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ ORAZ ZIEM ODZYSKANYCH

z dnia 6 listopada 1946 r.

wydane w porozumieniu z Ministrami: Obrony Narodowej, Skarbu, Sprawiedliwości, Oświaty, Rolnictwa i Reform Rolnych, Komunikacji, Poczty i Telegrafów, Leśnictwa oraz Aproprowiacji i Handlu o ogólnych przepisach dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy.

Na podstawie art. 1 ust. 1, art. 2 ust. 1 lit. a i c oraz ust. 2 i 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca

1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz. U. R. P. Nr 35, poz. 325) oraz art. 327 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia

16 lutego 1928 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli (Dz. U. R. P. z 1939 r. Nr 34, poz. 216) zarządza się, co następuje:

I. Przepisy wstępne.

§ 1. 1. Do przestrzegania przepisów rozporządzenia niniejszego są obowiązani zarówno pracodawcy, jak i pracownicy, każdy w zakresie swoich obowiązków; w szczególności jest obowiązkiem pracowników zgodne z przeznaczeniem używanie urządzeń i środków ochrony osobistej, nieniszczenie ich i nieusuwanie ich podczas pracy.

2. Osoby sprawujące: kierownictwo zakładu pracy lub poszczególnych działów pracy, nadzór nad pracą, nadzór techniczny lub nadzór lekarsko-higieniczny, są obowiązane nadto do stałego pouczenia osób sobie podległych o treści przepisów rozporządzenia niniejszego oraz do nadzoru nad ich przestrzeganiem.

§ 2. 1. W ciągu miesiąca od dnia uruchomienia zakładu pracy lub wejścia w życie rozporządzenia niniejszego pracodawca powiadomi obwodowego inspektora pracy, któremu kieruje zakładem.

2. W tym samym terminie kierownik zakładu pracy powiadomi obwodowego inspektora pracy o nazwiskach, zakresie czynności i odpowiedzialności osób, wyznaczonych przez niego do sprawowania: kierownictwa poszczególnych działów pracy, nadzoru nad pracą lub nadzoru technicznego.

3. Te same dane ujawni kierownik zakładu pracy w podpisanych przez niego ogłoszeniach, wywieszonych w miejscach pracy.

4. Przepis ust. 2 nie ma zastosowania do zakładów wojskowych i przedsiębiorstw produkujących dla wojska, o ile chodzi o dane stanowiące tajemnicę wojskową co do urządzeń i produkcji.

§ 3. Koszty stosowania środków, przewidzianych rozporządzeniem niniejszym, ponosi pracodawca. Nie wolno mu ich przerzucać na inne osoby.

II. Urządzenie i utrzymywanie budynków zakładu pracy.

1. Przepisy ogólne.

§ 4. 1. Budynki, pomieszczenia i konstrukcje należy utrzymywać czysto i w porządku.

2. W szczególności pomieszczenia pracy należy utrzymywać stale w czystości i porządku oraz dostatecznie często odnawiać. Czynności te powinny być wykonywane w sposób zapobiegający unoszeniu się pyłów oraz zakażeniu i zatruciu pracowników.

3. Czynności, przewidziane w ust. 2, powinny się odbywać poza godzinami pracy, chyba

że charakter produkcji wymaga dokonywania ich w obrębie normalnego czasu pracy. Do sprzątanía wyznacza się specjalnych pracowników.

4. Każdy zakład pracy powinien posiadać w dostatecznej ilości sprzęt do sprzątanía i przechowywać go w przeznaczonym do tego miejscu.

§ 5. 1. Zabronione jest przechowywanie w pomieszczeniach pracy gotowych wyrobów oraz surowców w ilości większej od potrzebnej do bieżącej produkcji. Niezbędne do produkcji materiały samozapalne, łatwozapalne, trujące lub w inny sposób szkodliwe dla zdrowia należy przechowywać w szczelnym opakowaniu z zachowaniem przepisów § 80.

2. Zabronione jest przechowywanie w pomieszczeniach pracy materiałów, pozostałych po oczyszczeniu maszyn i nasiąkniętych smarami.

§ 6. Budynki zakładu pracy i kominy fabryczne należy zaopatrzyć w piorunochrony, utrzymywane w stanie stałej sprawności.

§ 7. Niebezpieczne miejsca pracy należy oznaczyć za pomocą widocznych o każdej porze ostrzegawczych napisów i sygnałów; dostęp do tych miejsc należy uniemożliwić niezatrudnionym tam za pomocą zagród, barier, ogrodzeń i innych odpowiednich środków.

2. Otoczenie budynków.

§ 8. 1. Podwórze powinno być czysto utrzymane, posiadać twardą i równą nawierzchnię i urządzone ścieki do odprowadzania wody deszczowej, chodniki dla pieszych oraz posiadać stały dojazd do budynków zakładu pracy dla pojazdów straży ogniowej.

2. Zwaly węgla, surowców, łomu, odpadków itp. należy składać w sposób zapobiegający wypadkom w ogrodzonych i wystarczająco oświetlonych miejscach na ten cel przeznaczonych.

3. Pływy cuchnące w ściekach należy odprowadzać kanałami krytymi do urządzeń oczyszczających z uwzględnieniem zabezpieczenia przed zanieczyszczeniem kanalizacji ogólnej osiedla.

4. Pyłów, gazów i trujących par, odprowadzanych z pomieszczeń pracy, nie wolno wypuszczać bezpośrednio na podwórze zakładów.

5. Na wolnych nieużytkowanych przestrzeniach podwórze należy zakładać w miarę możliwości zieleńce.

§ 9. Podczas robót, gdy oświetlenie dzienne staje się niewystarczające, podwórze zakładu pracy należy oświetlać dostatecznie wszędzie, gdzie tego wymaga bezpieczeństwo robót, komunikacji i transportu.

3. Pomieszczenie w budynkach.

§ 10. 1. Na każdego z pracowników jednocześnie zatrudnionych w danym pomieszczeniu pracy powinno przypadać:

- a) łącznie z objętością stałych urządzeń technicznych, maszyn, sprzętów itp. — co najmniej 10 m sześciennych pojemności,
- b) łącznie z powierzchnią, zajęta przez urządzenia techniczne, maszyny, sprzęty itp. — co najmniej 2 m kwadratowe powierzchni podłogi z tym, że wysokość pomieszczenia pracy w nowowyprowadzonych zakładach pracy nie może być mniejsza niż 3 m przy zachowaniu przepisów § 26; w budynkach starych nie nadających się do przebudowy można odstąpić od tego wymagania, jeżeli objętość na 1 robotnika nie jest mniejsza niż 15 m sześciennych.

2. Powyższa norma wysokości ulega zmniejszeniu w stosunku do takich pomieszczeń pracy, jak np. klatki dźwigów oraz kabiny do obsługi innych urządzeń transportowych, kabiny centrali telefonicznych, kasy itp., w których zatrudnionych jest najwyżej 2 pracowników.

3. Normy, przewidziane w ust. 1, powiększa się odpowiednio w tych pomieszczeniach, w których pył, gazy, para lub temperatura działają szkodliwie na zdrowie pracowników.

4. Wysokość pomieszczeń pracy, nie przeznaczonych na stały pobyt pracowników (podziemia tartaków, składy itp), nie może być mniejsza niż 2,2 m.

§ 11. 1. Pomieszczenia, przeznaczone na stałe miejsca pracy, nie mogą się znajdować w suterynach, piwnicach i na poddaszach.

2. Praca w piwnicach jest dozwolona w zakładach przemysłowych, o ile rodzaj produkcji tego wymaga, np. w chłodniach, lodowniach, rozlewniach win itp.

4. Podłogi.

§ 12. 1. Pomieszczenia pracy powinny mieć podłogę równą, z materiału nie wytwarzającego pyłu i będącego złym przewodnikiem ciepła.

2. Odstępstwa od przepisu ust. 1 są dopuszczalne, jeżeli wymagają tego techniczne warunki produkcji. W razie jednak konieczności wykonania podłogi z materiału, nie będącego złym przewodnikiem ciepła, należy urządzić tam, gdzie to jest możliwe, przejścia oraz miejsca do stania i siedzenia, pokryte materiałem będącym złym przewodnikiem ciepła.

§ 13. Podłogi, stopnie schodów, pomosty, galerie itp. nie mogą być śliskie.

§ 14. 1. W pomieszczeniach, w których produkcja powoduje zamoczenie podłogi, należy wykonać podłogę z materiału nienasiąkliwego z powierzchnią odpowiednio nachyloną w kierunku kanałów odpływowych.

2. W przypadkach określonych w ust. 1 należy zabezpieczyć pracowników przed zamoczeniem za pomocą kratek, obuwia ochronnego itp. bądź innych odpowiednich środków.

3. Jeżeli wylewana ciecz ma właściwości trujące, wydziela szkodliwe dla zdrowia lub cuchnące wyziewy itp., należy ją odprowadzać krytymi przewodami poza obręb pomieszczenia pracy tak, aby wyziewy nie zanieczyszczały powietrza w pomieszczeniach zakładu.

§ 15. 1. W pomieszczeniach, w których ze względu na rodzaj wykonywanych robót może zachodzić niebezpieczeństwo zapalenia się podłogi, należy wykonać podłogę z materiału niepalnego lub ognioodpornego.

2. W pomieszczeniach, w których może zachodzić niebezpieczeństwo wybuchu od iskier, wywołanych uderzeniem w podłogę, podłogę należy wykonać z materiału nie dającego iskier.

5. Ściany, stropy i dach.

§ 16. Ściany, stropy i dachy budynków powinny szczelnie ochraniać pracowników od chłodu, gorąca, wiatru i opadów atmosferycznych, chyba że rodzaj produkcji na to nie pozwala, oraz powinny być zabezpieczone przed niszczącym działaniem czynników, związanych z wykonywaniem robót.

§ 17. Jeżeli w związku z wykonywanymi robotami ściany są zanieczyszczane przez znaczne ilości pyłu bądź przez materiały trujące, zakażone lub ulegające gniciu, ściany te należy pokryć do wysokości, do jakiej sięgnąć może, zanieczyszczeniem, materiałem nienasiąkliwym i nie ulegającym uszkodzeniu przy oczyszczaniu ścian na mokro.

§ 18. W budynkach, w których na stropie lub wewnętrznej stronie dachu mogą osiadać materiały rujące lub w inny sposób szkodliwe dla zdrowia, powierzchnię tych stropów lub dachów należy wykonać z materiału, nie ulegającego uszkodzeniu przy oczyszczaniu na mokro.

§ 19. Obciążanie stropów ponad ich wytrzymałość jest zabronione. Dopuszczalne obciążenie stropów należy uwidocznnić za pomocą odpowiednich napisów w każdym pomieszczeniu składowym.

§ 20. W budynkach, w których ze względu na rodzaj wykonywanych robót lub znajdujących się tam urządzeń może zachodzić niebezpieczeństwo wybuchu, stropy, dachy i ściany należy wykonać zgodnie z wymaganiami bez-

pieczeństwa pracy dla tego rodzaju robót lub znajdujących się tam urządzeń.

6. Okna.

§ 21. 1. W pomieszczeniach pracy powinna się znajdować odpowiednia liczba okien zapewniających pracownikom, stosownie do rodzaju pracy, dostateczne oświetlenie naturalne oraz należyte przewietrzanie pomieszczeń.

2. W każdym pomieszczeniu pracy, w którym ze względu na rodzaj wytwórczości może zachodzić niebezpieczeństwo wybuchu lub pożaru, co trzecie okno powinno mieć część otwieralną, dostępną z parapetu, o rozmiarach co najmniej 0,75 m na 0,6 m zawieszoną na zawiasach, w ramach pomalowanych na czerwono. W pomieszczeniach posiadających mniej niż trzy okna co najmniej jedno okno powinno posiadać taką część otwieralną.

3. Szyby w oknach powinny być czyste i przepuszczać dostateczną ilość światła. W razie potrzeby okna należy zaopatrzyć w urządzenia ochraniające pracowników przed promieniowaniem słońca.

4. Okna boczne lub w dachu, przeznaczone do wietrzenia pomieszczeń, należy zaopatrzyć w urządzenia pozwalające otwierać je lub zamykać łatwo i bezpiecznie.

5. Wszystkie okna i oszklone części dachu powinny być łatwo dostępne do mycia.

§ 22. Wolno odstąpić od przepisów paragrafu poprzedniego, jeżeli rodzaj produkcji wymaga wykonywania robót w ciemni, przy oświetleniu sztucznym itp. Należy jednak i wówczas zachować przepisy § 38

7. Drzwi.

§ 23. 1. Szerokość drzwi w każdym pomieszczeniu zakładu uzależnia się od liczby pracowników w nich korzystających, licząc co najmniej po 0,5 m na 100 pracowników, z tym jednak, iż szerokość drzwi nie może być mniejsza niż 1,2 m, zaś wysokość mniejsza niż 2 m.

2. Wszystkie drzwi wewnętrzne powinny się otwierać w kierunku wyjść ogólnych, a drzwi tychże wyjść nazewnątrz.

3. Dojścia do drzwi powinny być stale wolne.

4. Progi pomiędzy pomieszczeniami powinny być zniesione przez zrównanie z podłogą, chyba że warunki techniczne wymagają ich zastosowania; w takim przypadku należy je oznaczyć w sposób widoczny.

§ 24. W pomieszczeniach, w których ze względu na rodzaj wykonywania robót może zachodzić niebezpieczeństwo wybuchu i pożaru, drzwi i inne wyjścia powinny odpowiadać wymaganiom bezpieczeństwa pracy dla tego rodzaju robót. W szczególności powinny one o-

twierać się nazewnątrz i prowadzić bezpośrednio w pomieszczeniach parterowych — na wolne powietrze, a w pomieszczeniach znajdujących się na piętrze — na podesty ogniotrwałych klatek schodowych.

§ 25. W pomieszczeniach, w których zachodzą niebezpieczeństwa określone w § 24, a w których ze względu na rodzaj wykonywanych robót panują wysokie temperatury, wyjście z pomieszczenia powinno prowadzić nie bezpośrednio na wolne powietrze, lecz do sieni, przybudówki lub innego pomieszczenia o temperaturze pośredniej.

8. Przejścia w budynkach.

§ 26. 1. Przejścia, służące do stałej komunikacji, powinny mieć co najmniej 2 m szerokości, przejścia zaś przeznaczone do transportu — szerokość odpowiednią dla danego rodzaju transportu, nie mniejszą jednak niż 1,2 m.

2. Przejście pomiędzy maszynami a innymi urządzeniami lub ścianami, przeznaczone tylko dla obsługi tych maszyn i urządzeń, powinny mieć szerokość co najmniej 0,75 m; jeżeli w przejściach odbywa się ruch dwukierunkowy, szerokość powinna wynosić co najmniej 1 m.

3. Wszystkie przejścia powinny być stale wolne w czasie pracy.

§ 27. 1. W pomieszczeniach, w których znajdują się takie urządzenia, że zetknięcie się z nimi może powodować wypadki, przejścia dla komunikacji i transportu powinny być wyznaczone w taki sposób, aby nie prowadziły przez miejsca niebezpieczne.

2. W miejscach, które czasowo stają się niebezpieczne w sposób określony w ust. 1, przejścia należy uniedostępnić za pomocą zagród, barier itp.

9. Konstrukcje pomocnicze wzniesione nad poziom otoczenia.

§ 28. Wszelkie części konstrukcji, wzniesione powyżej 1 m ponad poziom podłogi lub ziemi, jeżeli na nich w związku z wykonywaniem robót przebywać mają ludzie, powinny mieć poręcze na wysokości 1,1 m oraz krawężniki (obrzeżenia) o wysokości co najmniej 0,15 m, przy czym należy zabezpieczyć przestrzeń pomiędzy krawężnikiem a poręczą.

§ 29. Przy robotach, wykonywanych przejściowo w warunkach określonych w § 28, poręcze i krawężniki można zastąpić przez inne środki, zabezpieczające pracownika od upadku.

10. Schody, drabiny i pochylnie.

§ 30. 1. Stała komunikacja i transport pomiędzy miejscami pracy, znajdującymi się na

różnych poziomach, powinna się odbywać po schodach, jeżeli nie są stosowane podnośniki.

2. Szerokość użytkowa schodów do stałej komunikacji i transportu pomiędzy poszczególnymi piętrami w budynku powinna wynosić co najmniej 1,2 m.

3. Schody, przylegające tylko z jednej strony do ściany, powinny mieć z przeciwnej strony poręcz.

4. Schody, nie przylegające z żadnej strony do ściany, powinny mieć z obu stron poręcz.

5. Schody, przeznaczone wyłącznie do obsługi maszyn i urządzeń, powinny odpowiadać przepisom ust. 3 i 4 z tym, że szerokość użytkowa tych schodów powinna wynosić co najmniej 0,5 m.

§ 31. 1. W każdym budynku zakładu pracy schody, służące do stałej komunikacji lub transportu pomiędzy poszczególnymi piętrami, powinny być wykonane z materiału ogniotrwałego i znajdować się w ogniotrwałej klatce schodowej, przy czym budynki o długości większej niż 25 m powinny mieć dwoje takich schodów z dwóch przeciwległych stron budynku.

2. W przypadku, gdy urządzenie w już istniejących budynkach schodów, odpowiadających wymogom wskazanym w ust. 1, jest technicznie niemożliwe, powinny być urządzone zewnętrzne schody ratunkowe, sięgające dachu i dochodzące do ziemi, wykonane z żelaza, żelazobetonu lub z innego materiału ogniotrwałego, które łączyłyby się z każdym piętrzem budynku za pomocą wejścia przez drzwi lub okna i odpowiadały przepisom ust. 2, 3 i 4 § 30.

§ 32. 1. Drabiny oraz kłamy wpuszczone w mur i włazy powinny być dostatecznie mocne i zbudowane w sposób zabezpieczający korzystających z nich przed upadkiem.

2. Drabiny ruchome należy zabezpieczyć przed ich obsunięciem się, a w szczególności: drabiny dwuramienne przez połączenie obu ramion, zapobiegające ich rozsunięciu się, drabiny do obsługi pędni — za pomocą haków przy górnych końcach, wszystkie zaś drabiny ruchome — za pomocą urządzeń, zabezpieczających od poślizgnięcia się dolnych końców.

3. Drabiny, prowadzące na płaszczyzny wzniesione, powinny wystawać co najmniej o 0,75 m ponad poziom tych płaszczyzn bądź też powinny być zakończone drągiem do przytrzymywania się, ustawionym pionowo na wzniesieniu. Podobnym drągiem powinny być zakończone włazy.

4. Przepisy ust. 3 nie dotyczą włazów do kanałów i innych stałe zakrytych zagłębień i otworów w miejscach, przeznaczonych do ruchu i komunikacji.

§ 33. Powierzchnie pochyłki lub pomostów w częściach, służących do komunikacji pieszej, powinny być w miarę potrzeby zaopatrzone

w poprzeczne listwy zapobiegające poślizgnięciu się.

11. Zagłębienia i otwory.

§ 34. 1. Zagłębienia i otwory w podłodze lub ziemi wewnątrz budynków zakładów pracy lub na podwórzu należy przykryć lub otoczyć poręczą o wysokości 1,1 m i krawężnikiem o wysokości co najmniej 0,15 m.

2. Przykrycia zagłębień i otworów, wymienionych w ust. 1, służące do przechodzenia po nich, powinny być dostatecznie mocne.

3. W przypadkach, gdy rodzaj produkcji nie pozwala na stosowanie przykryć, poręczy i krawężników, należy pracowników zabezpieczyć od upadku do zagłębień i otworów w inny sposób.

12. Temperatura i ogrzewanie.

§ 35. 1. W pomieszczeniach pracy należy utrzymywać podczas chłódów dostatecznie wysoką temperaturę, dostosowaną do rodzaju pracy, nie mniejszą niż 10°, chyba że rodzaj produkcji na to nie pozwala.

2. W każdym pomieszczeniu pracy powinien się znajdować termometr, umieszczony w miejscu dostępnym, na wysokości 1,5 m od podłogi, możliwie daleko od źródeł promieniowania ciepła.

§ 36. Urządzenia do ogrzewania pomieszczeń zakładu należy wykonać lub zabezpieczyć tak, by nie groziły niebezpieczeństwem pożaru lub wybuchu, ani nie wydzierały szkodliwych wyziewów.

§ 37. 1. Pracownicy powinni być zabezpieczeni od nadmiernego promieniowania źródeł ciepła i od zetknięcia się z nadmiernie gorącymi powierzchniami pieców, aparatur i przewodów rurowych.

2. W pomieszczeniach pracy, w których ze względu na rodzaj produkcji mogą powstawać nadmiernie wysokie temperatury, należy stosować środki ochładzające powietrze.

3. W miejscach pracy, w których ze względu na rodzaj pracy panuje nadmiernie niska temperatura, pracownicy powinni być zaopatrzeni w ciepłą odzież.

13. Wentylacja.

§ 38. 1. W pomieszczeniach zamkniętych należy zapewnić dostateczny odpływ powietrza zużytego i dopływ świeżego.

2. Tam, gdzie wentylacja naturalna jest niedostateczna, należy urządzić wentylację sztuczną.

3. Wentylacja nie powinna narażać pracowników na uciążliwe przeciągi.

§ 39. 1. Roboty związane z wydzielaniem się szkodliwych i powstających w nadmiernej ilości pyłów, gazów, par, dymów, jak również

cuchnących lub drażniących wyziewów, należy wykonywać w aparatach szczelnie zamkniętych, jeżeli rodzaj produkcji na to pozwala.

2. Substancje, wymienione w ust. 1, wydzielające się przy robotach, należy chwytać w miejscu ich powstawania, odprowadzać poza pomieszczenia pracy i unieszkodliwiać w myśl przepisów § 42.

§ 40. 1. Przy robotach, powodujących niepotrzebne dla celów produkcji zawilgocenie powietrza lub powstawanie mgły, należy stosować przeciwdziałające temu urządzenia.

2. Sztuczne nawilgocenie powietrza, niezbędne do celów produkcji powinno się odbywać tak, aby termometr wilgotny psychrometru wskazywał mniej niż 25°, a różnica temperatur termometrów suchego i wilgotnego nie przekraczała 1,5°.

11. Oświetlenie

§ 41. 1. Pomieszczenia pracy, składy oraz drogi komunikacyjne i transportowe powinny być dostatecznie oświetlone w sposób dostosowany do rodzaju pracy i nie powodujący oślnienia.

2. Jeżeli to jest konieczne ze względu na rodzaj wykonywanej pracy, władze mogą wymagać powiększenia określonego w przepisach budowlanych stosunku powierzchni okien do powierzchni podłogi.

3. W pomieszczeniu pracy odległość parapetu okiennego od podłogi przy oświetleniu bocznym nie powinna przekraczać 1,2 m, a szerokość ścian między oknami nie powinna być większa niż 2,5 m.

4. Stanowiska pracy t.j. stoły robocze, maszyny i inne urządzenia, przy których pracownicy wykonywują stałe swe czynności wymagające dokładności, nie powinny się znajdować w większej odległości od okien niż dwukrotna ich wysokość.

5. Jeżeli oświetlenie naturalne jest niewystarczające, należy stosować oświetlenie sztuczne o wystarczającej jasności, którego rodzaj pod względem rozmieszczenia źródeł światła, jak też ich osłonięcia oraz możliwości oślnienia, nie może być szkodliwy dla wzroku pracowników.

6. Zakład, który posiada centralny system oświetlenia sztucznego (elektrycznego lub gazowego), powinien być zaopatrzony na wypadek uszkodzenia tego systemu w odpowiednią liczbę lamp, zasilanych z akumulatorów, lamp naftowych lub innych źródeł światła sztucznego.

15. Higiena otoczenia zakładu pracy.

§ 42. Szkodliwe dla zdrowia odpadki gazowe, ciekłe lub stałe powinny być usuwane z zakładu w sposób zabezpieczający przed tą

szkodliwością i unieszkodliwiane przez oczyszczenie mechaniczne, chemiczne lub biologiczne, jak pochłanianie, spalanie, rozcieńczanie, zobojętnianie, odprowadzanie do zamkniętych zbiorników itp.

16. Środki przeciwpożarowe.

§ 43. Każdy zakład pracy powinien być zbudowany i utrzymywany w sposób zapewniający bezpieczeństwo pracowników na wypadek pożaru, w szczególności powinien być zaopatrzony w środki, zapewniające skuteczność akcji ratunkowej, zarówno przed przybyciem straży ogniowej, jak i po jej przybyciu.

III. Budowa, utrzymanie i obsługa urządzeń technicznych w zakładach pracy.

1. Przepisy ogólne.

§ 44. 1. Maszyny, silniki, pędnie, narzędzia, aparaty, przewody, środki transportowe i wszelkie inne urządzenia techniczne, używane w zakładzie pracy do wykonywania robót, powinny być zbudowane, ustawione i używane zgodnie z zasadami techniki oraz powinny odpowiadać pod względem swej wytrzymałości i budowy celom, do jakich są przeznaczone.

2. Urządzenia powyższe powinny ponadto być zaopatrzone w należyte osłony, zapobiegające wypadkom oraz powinny być stale utrzymywane w stanie całkowitej sprawności i czystości.

3. Ruchome urządzenia techniczne należy budować oraz umieszczać tak, aby pochodzące od nich wstrząsy nie osłabiały w niebezpieczny sposób budynków i ich części konstrukcyjnych.

4. Wszelkie urządzenia techniczne zakładu pracy (ust. 1) powinny być używane zgodnie z zasadami techniki. Zabronione jest zdejmowanie osłon na czas ruchu urządzenia technicznego.

5. Przy maszynach, turbinach, kotłach parowych, silnikach spalinowych, elektrycznych, aparaturze chemicznej itp. winny być na widocznym miejscu wywieszzone wyraźne przepisy o ich obsłudze.

§ 45. 1. Osłony, futerały, ogrodzenia i wszelkie inne urządzenia zabezpieczające maszyny; powinny być wykonane w sposób dostatecznie zapobiegający wypadkom.

2. Osłony powyższe, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ust. 3 i 4, powinny być wykonane z metalu bądź w postaci blachy pełnej lub perforowanej bądź z siatki metalowej w ramach z kątowników metalowych lub rur metalowych, bądź z prętów metalowych.

3. Dopuszczalne są również osłony z innego materiału niż metal, o ile materiał ten jest

równorzędny co do mocy i trwałości z metalem.

4. Stosowanie osłony z drzewa jest dopuszczalne jedynie w przypadkach, gdy osłony metalowe mogłyby ulec uszkodzeniu od kwasów, wyziewów lub innych wpływów chemicznych oraz w zakładach obróbki drewna (tartaki, stolarnie itp.). Stosowanie tych osłon w innych zakładach jest dopuszczalne w przypadkach wyjątkowych, na okres przejściowy.

5. Wszystkie osłony powinny być wykonane w sposób trwały oraz mocno przytwierdzone do części budynku lub maszyn; nie powinny one posiadać ostrych wystających końców lub kantów.

§ 46. Jeżeli części ruchome maszyn (pędni, silników, maszyn roboczych, transportowych itp.) narażają na wypadek, a nie podlegają specjalnym przepisom rozporządzenia niniejszego, to powinny być one również zaopatrzone w należyte osłony, zapobiegające wypadkom i nie utrudniające obsługi maszyn oraz czynności związanych z produkcją.

§ 47. Końce klinów, nitów lub śrub, znajdujące się na obracających się częściach maszyn, nie powinny wystawać. W przypadku, gdy przepis ten ze względów technicznych nie może być zachowany, należy końcom tym nadawać zaokrąglone i gładkie kształty.

§ 48. Naprawa, czyszczenie ręczne i smarowanie urządzeń technicznych, znajdujących się w ruchu, jest wzbronione z wyjątkiem smarowania za pomocą specjalnych narzędzi, dostatecznie zabezpieczających od wypadków.

2. Kotły parowe.

§ 49. Kotłownie, ich budowa i ustawianie kotłów parowych oraz ich obsługa, jak również obsługa maszyn parowych podlegają specjalnym przepisom ustawowym.

§ 50. Przyrządy i aparaty parowe oraz wszelkie naczynia i przewody będące pod ciśnieniem powinny odpowiadać szczegółowym przepisom, obowiązującym dla tego rodzaju urządzeń, a ponadto powinny być zabezpieczone przed uszkodzeniami z zewnątrz.

3. Silniki.

§ 51. 1. Silnik nie sprzęgnięty bezpośrednio z maszyną roboczą, znajdujący się w pomieszczeniu, w którym poza obsługą silnika wykonywane są inne prace, powinien być od reszty pomieszczenia oddzielony ogrodzeniem dostatecznie mocnym i wysokim, odpowiadającym warunkom określonym w § 44 ust. 2.

2. Wszystkie części ruchome silnika mogące narażać na wypadki należy osłonić lub ogrodzić.

3. Koła zamachowe silników, wystające ponad podłogą do wysokości 2 m, powinny być unieдоступnione ogrodzeniem sięgającym ponad górną część obwodu, a koła wyższe — co najmniej do wysokości 2 m. Zagłębienia w podłodze na koła zamachowe winny być zaopatrzone w krawężniki o wysokości co najmniej 0.15 m.

§ 52. 1. Pomiedzy pomieszczeniem maszyn roboczych, poruszanych przez silnik, a pomieszczeniem silnika powinno się znajdować dwustronne urządzenie sygnalizacyjne do powiadamiania o puszczeniu w ruch lub zatrzymaniu albo o konieczności puszczenia w ruch lub zatrzymania silnika.

2. Sygnalizacja powinna być dźwiękowa, dostatecznie wyraźna, uzupełniona w razie potrzeby sygnalizacją świetlną.

§ 53. 1. Silniki spalinowe o mocy ponad 5 K.M. należy puszczać w ruch za pomocą urządzenia, wyłączającego się samoczynnie po uruchomieniu silnika i zabezpieczającego od uderzenia wstecznego.

2. Rozruch za pomocą tlenu lub gazów palnych jest zabroniony.

§ 54. Gazy wylotowe z silników spalinowych i palenisk kotłowych należy wyprowadzać z pomieszczeń w sposób nieszkodliwy dla zdrowia osób, znajdujących się w tych pomieszczeniach lub poza nimi, oraz zapobiegający wydostawaniu się iskier.

4. Pędnie i inne przenośniki siły.

A. Wały.

§ 55. 1. Wały obrotowe poziome, ukośne i pionowe pędni oraz wały stanowiące część silników, pędni lub maszyn, a znajdujące się na wysokości poniżej 2 m ponad podłogą, powinny być we wszystkich swych częściach narażających na wypadki osłonięte oraz osłonięte trwale umocowanymi osłonami.

2. Wystające końce wałów powinny być osłonięte trwale umocowanymi osłonami.

3. Jeżeli zastosowanie osłon, o których mowa w ust. 1, nie jest możliwe ze względów technicznych (np. gdy na jednym wale znajduje się kilka kół pasowych blisko siebie umocowanych), należy dostęp do pędni uniemożliwić za pomocą stałego ogrodzenia.

4. Przejścia ponad wałami powinny być mocne i bezpieczne oraz zaopatrzone z wolnych stron w trwale poręcze.

5. Otwory w murach na wały pędni powinny być takiej tylko wielkości, aby wał mógł się swobodnie obracać. Otwory takie, w których mogą się pomieścić panewki i smarownice, nie są dopuszczalne.

B. Pasy, liny, taśmy i łańcuchy.

§ 56. 1. Pasy, liny, taśmy i łańcuchy, stanowiące części pędni i znajdujące się na wysokości poniżej 2 m ponad podłogą, powinny być całkowicie osłonięte trwale przymocowanymi osłonami.

2. Jeżeli części pędni, o których mowa w ust. 1, są poziome lub ukośne i znajdują się na wysokości powyżej 2 m ponad podłogą, a umieszczone są nad miejscami służącymi do stałej pracy lub komunikacji, to muszą być one osłonięte od dołu trwale przymocowanymi osłonami.

3. Przepis ust. 2 dotyczy wszelkich lin i taśm, pasów szerszych od 10 cm oraz tych pasów węższych, których szybkość przekracza 8 m na sekundę.

C. Koła napędowe.

§ 57. 1. Koła pasowe, linowe lub taśmowe, znajdujące się na wysokości poniżej 2 m ponad podłogą, powinny być całkowicie osłonięte trwale przymocowanymi osłonami.

2. W przypadkach, przewidzianych w § 56 ust. 2, koła napędowe powinny być zabezpieczone przez osłonięcie co najmniej ich dolnej połowy. Przepis ten nie ma zastosowania, jeżeli osłona pędni od dołu dochodzi do ściany.

D. Koła zębate.

§ 58. 1. Koła zębate, znajdujące się na wysokości nie wyższej niż 2 m ponad podłogą, a stanowiące zarówno części pędni, jak i innych maszyn, powinny być całkowicie ze wszystkich dostępnych stron zabezpieczone stałymi osłonami z wyjątkiem miejsc, które są niedostępne już przez samo swe położenie.

2. Jeżeli koła zębate są położone na wysokości powyżej 2 m ponad podłogą, powinny być ogrodzone z boków oraz od strony ich obwodów.

E. Inne przepisy o pędniach i ich częściach.

§ 59. Jeżeli jeden silnik porusza kilka pędni, powinny znajdować się urządzenia, umożliwiające wyłączenie poszczególnych bocznych pędni od głównej pędni lub od maszyny roboczej. Jeżeli silnik jest tego rodzaju, że nie można go natychmiast zatrzymać, powinno być ponadto urządzenie do wyłączania głównej pędni od silnika.

§ 60. 1. W czasie ruchu ręczne nakładanie i zrzucanie pasów pędnych, lin i taśm jest zabronione. Do tego celu poza urządzeniami mechanicznymi należy posługiwać się lekkimi, trwałymi drążkami z hakami, które powinny być dostatecznie długie, tak, aby dolny ich ko-

niec podczas nakładania pasa był od podłogi oddalony nie więcej niż 0,5 m.

2. Pędnie powinny posiadać takie urządzenia do zawieszania pasów, aby zrzucane pasy, liny lub taśmy nie mogły się zetknąć z częściami pędni, będącymi w ruchu.

§ 61. 1. Pasy, liny i taśmy pędne powinny być naprawiane, łączone, skracane i smarowane tylko wówczas, gdy uniemożliwione jest ich zetknięcie się z innymi częściami pędni, będącymi w ruchu.

2. Do robót przy pędniach należy używać drabin specjalnych z wyłączeniem drabin składanych.

3. Do obsługi pędni i ich części oraz do nakładania, smarowania i oczyszczania pasów, lin i taśm należy wyznaczyć na stałe odpowiednich pracowników.

5. Urządzenia elektryczne.

§ 62. Urządzenia elektryczne w zakładach pracy powinny być zbudowane i utrzymywane w sposób zapobiegający wypadkom oraz odpowiadać normom wydanym przez powołane władze bądź instytucje.

6. Przewody rurowe i zbiorniki.

§ 63. Przewody rurowe i zbiorniki dla ciał gorących, żrących lub trujących powinny być odpowiednio szczelne i izolowane. Przewody i zbiorniki dla ciał gorących należy ponadto zabezpieczyć w miejscach, mogących narazić pracowników na zetknięcie się z tymi przewodami lub zbiornikami.

§ 64. Zbiorniki ciał gorących, żrących lub trujących umieszczone nad miejscami pracy lub przejściami, w razie grożącego niebezpieczeństwa przelewania się ich zawartości bądź wycieknięcia jej przez krany, zawory, odpływy, połączenia rur itp., powinny mieć urządzenia zabezpieczające w postaci rynien odpływowych albo specjalnych pomostów, zabezpieczających pracowników, znajdujących się pod zbiornikami.

§ 65. Kurki, zawory, zasuwki itp. powinny być wykonywane w sposób zabezpieczający przed wypadkami, a w szczególności powinny mieć oznaczenie położenia, w którym otwierają lub zamykają przewód. Stożki kurków należy zabezpieczyć przed wypadnięciem.

7. Transport.**A. Podnośniki**

(dźwigi, żurawie, suwnice).

§ 66. 1. Wszelkie podnośniki powinny być zbudowane i utrzymywane w sposób zapobiegający wypadkom oraz odpowiadać przepisom, obowiązującym dla tego rodzaju urządzeń.

2. Obsługę ich powierzyć należy pracownikom, dostatecznie obznajomionym z ich działaniem.

B. Koleje i kolejki

(szynowe, linowe i łańcuchowe).

§ 67. Wszelkie koleje i kolejki szynowe (normalne i wąskotorowe), linowe, łańcuchowe, wiszące itp., używane do celów przemysłowych, powinny być zbudowane i utrzymane w sposób zabezpieczający pracowników od wypadków oraz zgodnie z przepisami obowiązującymi dla tego rodzaju urządzeń.

C. Transport materiałów specjalnie niebezpiecznych.

§ 68. Transport naczyń pod ciśnieniem albo płynów żrących, jak również środków wybuchowych lub trujących, np. balonów ze zgęszczonym powietrzem, gazami, butli z kwasem itp., powinien się odbywać przy użyciu wszelkich środków ostrożności i specjalnych środków transportowych, których konstrukcja winna być ściśle dostosowana do natury i właściwości przewożonego materiału.

D. Transport samochodowy.

§ 69. Transport samochodowy na terenie zakładu pracy powinien odpowiadać obowiązującym przepisom o ruchu samochodowym.

E. Transport konny.

§ 70. Ciężarowe wozy konne powinny mieć siedzenia dla obsługi i oparcia dla nóg oraz urządzenia do wsiadania i wysiadania. Jeżeli warunki transportu nie pozwalają na urządzenie siedzenia, jazda obsługi na wozie jest dopuszczalna tylko wówczas, gdy nie zagraża wypadkiem. Ciężarowe wozy konne należy utrzymywać w stanie mocnym oraz zaopatrzyć w odpowiednie hamulce. Zabronione jest obciążenie wozów ponad ich wytrzymałość. Nośność każdego wozu powinna być uwidoczniiona na tabliczce na wozie.

§ 71. Powożenie ciężarowymi pojazdami konnymi dozwolone jest tylko pracownikom, obznajomionym z obsługą koni oraz z przepisami ruchu kołowego. Konie kasażące powinny być zaopatrzone w kagańce, konie zaś płochliwe w boczne okulary przy uszach.

F. Transport ręczny.

§ 72. 1. Transport ręczny powinien odbywać się w sposób zabezpieczający przed wypadkami. Transport, w którym niebezpieczeństwo wypadku jest zwiększone, powinien odbywać się pod kierunkiem osób należycie obznajomionych z tego rodzaju transportem i odpowiedzialnych za jego prowadzenie.

2. Transport przy pomocy wózków na szynach powinien odbywać się w sposób, umożliwiający pracownikom obserwację toru przed wózkiem.

§ 73. Wzbronione jest dźwiganie, przenoszenie i przewożenie ciężarów, przekraczających możliwości fizyczne pracowników; w każdym razie wzbronione jest dźwiganie i przenoszenie przez jedną osobę ciężarów przekraczających 50 kg.

§ 74. Odchylenia od normy, określonej w § 73, są dopuszczalne dla pracowników dostatecznie silnych i wyspecjalizowanych w przenoszeniu znacznych ciężarów, jak tragarze w portach i składach lub pracownicy noszący cegły na budowie, z tym, że najwyższa dopuszczalna norma ciężaru dla takich pracowników nie może przekraczać 100 kg.

§ 75. Przepisy §§ 73 i 74 nie dotyczą młodocianych i kobiet, do których mają zastosowanie normy ciężarów, określone w przepisach dotyczących robót zabronionych tym pracownikom.

§ 76. Wspólne ręczne dźwiganie i przenoszenie ciężarów, przekraczających 1000 kg dozwolone jest tylko w wyjątkowych przypadkach, gdy względy techniczne nie pozwalają na użycie siły mechanicznej; powinno być ono dokonywane pod specjalnym dozorem.

8. Ładowanie i wyładowywanie.

§ 77. 1. Ładowanie towarów na wozy mechaniczne, konne i ręczne oraz ich wyładowywanie powinno się odbywać w sposób zapobiegający wypadkom.

2. Materiały należy układać i umocowywać na wozach w sposób zabezpieczający przed przesuwaniem się tych materiałów lub ich wypadkiem.

9. Magazynowanie (składowanie).

§ 78. 1. Ciężar materiałów przechowywanych w składach nie powinien przekraczać granic wytrzymałości poszczególnych części budynku, przeznaczonego na skład.

2. Najwyższe normy dopuszczalnego obciążenia powinny być uwidoczniione w każdym pomieszczeniu składowym za pomocą czytelnego napisu.

3. Składowanie przedmiotów ciężkich lub materiałów sypkich powinno się odbywać w sposób, zapobiegający zawalaniu bądź obsuwaniu się tych przedmiotów lub materiałów, przez zastosowanie odpowiednich środków, jak zachowywanie właściwej wysokości stosów, odpowiednie układanie przedmiotów, zagrody i podpry.

§ 79. 1. Zabronione jest podkopywanie zwalów materiału, jak również wyjmowanie przed-

miotów ze stosów nie od warstwy najwyższej począwszy.

2. Wchodzenie pracowników na zwały materiałów sypkich grożących całkowitym zasypaniem dozwolone jest jedynie w przypadkach wyjątkowej konieczności i wyłącznie z zastosowaniem takich urządzeń zapewniających bezpieczeństwo, jak deski lub pomosty.

§ 80. 1. Przechowywanie materiałów łatwopalnych, wybuchowych lub trujących powinno się odbywać zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami.

2. Zabronione jest przechowywanie na otwartym powietrzu w sposób zagrażający otoczeniu materiałów cuchnących lub zakażonych.

10. Roboty szczególnie niebezpieczne.

§ 81. 1. Roboty wewnątrz zbiorników, kanałów, studni, aparatów i w innych podobnych urządzeniach lub miejscach, w których mogą znajdować się gazy trujące, duszące, palne lub wybuchowe, powinny być wykonywane z zachowaniem szczególnych środków ostrożności, jak np. należytego przewietrzenia, chemicznego badania gazów oraz odpowiedniego oświetlenia lampami bezpieczeństwa.

2. Roboty takie mogą być wykonywane tylko pod kierunkiem osób odpowiedzialnych za ich prowadzenie i pod stałym i bezpośrednim nadzorem osoby, znajdującej się na zewnątrz urządzeń i miejsc wymienionych w ust. 1.

3. Pracownicy zatrudnieni wewnątrz urządzeń i miejsc, wymienionych w ust. 1, powinni być zaopatrzeni w odpowiednie dla warunków pracy maski przeciwgazowe lub aparaty respiracyjne oraz w pasy i liny bezpieczeństwa.

4. Wchodzenie do zbiorników opróżnionych z substancji gorących jest dozwolone dopiero po dostatecznym ochłodzeniu tych zbiorników.

5. Roboty w zbiornikach, opróżnionych z substancji gorących lub żrących, wolno prowadzić dopiero po odłączeniu dopływu do tych zbiorników za pomocą ślepego zamknięcia; jest niewystarczające odłączenie dopływu za pomocą kurków lub zaworów.

§ 82. 1. Oczyszczanie, wyglądanie lub madowanie odlewów przy pomocy strumienia piasku, wyrzucanego przez dmuchawki piaskowe, należy przeprowadzić w zamkniętych szczelnych szafach, w których umieszcza się przedmioty obrabiane; pracą powinien kierować robotnik znajdujący się na zewnątrz. Czynności te można też wykonywać w komorach piaskowych, w których pracuje robotnik zaopatrzony w skafander z dopływem powietrza z zewnątrz.

2. Jeżeli ze względu na warunki produkcji prace wymienione w ust. 1 odbywają się na otwartym powietrzu lub w pomieszczeniu pracy, powinny się one odbywać w sposób nie narażający zdrowia innych pracowników.

§ 83. 1. Roboty z cieciami gorącymi lub żrącymi wykonywać należy w sposób nie narażający pracowników na oparzenie.

2. Jeżeli rodzaj produkcji na to pozwala, wszystkie roboty, wymienione w ust. 1, wykonywać należy przy pomocy urządzeń mechanicznych.

3. W razie ręcznego wykonywania tych robót należy stosować urządzenia zapobiegające pryskaniu cieczy na pracowników, jak lewary bezpieczeństwa, wózki-kosze itp. oraz odzież ochronną, hełmy, okulary, ekrany itp. środki dla ochrony ciała przed pryskającą cieczą.

IV. Środki ochrony i higieny osobistej pracowników.

1. Przepisy ogólne.

§ 84. 1. Zakład pracy ma obowiązek zaopatrzyć pracowników w środki ochrony osobistej; przewidziane w §§ 88—92 rozporządzenia niniejszego, środki te utrzymywać w stanie całkowitej sprawności i czystości oraz w miarę potrzeby je zmieniać.

2. Środki ochrony osobistej, których wspólne używanie może narażać pracowników na zakażenie, należy dawać do wyłącznego użytku poszczególnych pracowników i odkażać przy każdej zmianie osoby korzystającej z tych środków.

3. Środki ochrony osobistej powinny być skuteczne i dostosowane do rodzaju robót w ten sposób, aby możliwie jak najmniej utrudniały pracę i nie zmniejszały nadmiernie sprawności pracowników.

§ 85. Pracownicy, zatrudnieni przy obsłudze maszyn w ruchu, powinni posiadać odzież bez luźnych, zwisających części, jak np. luźne zakończenie rękawów, polity, krawaty, końce pasów, strzępy odzieży. Kobiety powinny okrywać włosy odpowiednimi czepkami lub chustkami bez zwisających końców.

§ 86. Jadalnie, szatnie, umywalnie i ustępy powinny się znajdować dostatecznie blisko miejsc pracy, aby pracownicy nie byli narażeni na nadmierną stratę czasu, ani na uciążliwe działanie opadów atmosferycznych przy udaniu się do tych urządzeń.

§ 87. Ubieralnie i urządzenia kąpielowe, umywalnie oraz ustępy dla kobiet powinny odpowiadać przepisom obowiązującym w zakresie pracy kobiet.

2. Odzież ochronna.

§ 88. Przy robotach, narażających pracowników bądź na uszkodzenie, jak urazy mechaniczne, oparzenia, zatrucia, zakażenia, bądź na przemoczenie, zziębnięcie, zbytnie promieniowanie ciepła, lub znaczne zabrudzenie, przedsiębiorca obowiązany jest dostarczyć pracowni-

kowi osobistej odzieży ochronnej, która w zależności od rodzaju wykonywanej pracy składa się ze specjalnego ubrania, nakrycia głowy, obuwia, fartuchów, nagolenników, naramienników itp.

3. Ochrona oczu.

§ 89. Przy robotach, zagrażających uszkodzeniem oczu przez odpryski, pyły oraz szkodliwe ciecze, pary i gazy, jak również promieniowanie, oczy pracowników należy zabezpieczyć odpowiednim sprzętem ochronnym, jak: ekrany, siatki, okulary, maski lub hełmy.

4. Ochrona uszu.

§ 90. Przy robotach, zagrażających uszkodzeniem organów słuchu przez nadmierny hałas i wstrząsy, materiały żrące, gorące, trujące itp., uszy pracowników powinny być zabezpieczone odpowiednim sprzętem ochronnym.

5. Ochrona narządów oddychania.

§ 91. Przy robotach, wymagających przebywania pracowników w atmosferze zawierającej trujące, duszące, drażniące lub zakażone składniki albo znaczne ilości pyłu, pracownicy powinni być zaopatrzeni w sprzęt ochraniający narządy oddychania, jak np. maski, respiratory, aparaty tlenowe, hełmy z doprowadzeniem powietrza itp.

6. Ochrona rąk.

§ 92. Przy robotach, zagrażających uszkodzeniem skóry rąk wskutek urazów mechanicznych, oparzenia, działania czynników chemicznych, należy pracowników zaopatrzyć w rękawice ochronne, ochraniacze palców itp.; ponadto należy im w miarę potrzeby dostarczać kremów lub maści ochronnych.

7. Jadalnia.

§ 93. 1. Zabronione jest spożywanie posiłków przy warsztacie pracy.

2. Zabronione jest spożywanie posiłków w pomieszczeniach pracy, w których pracownicy narażeni są na zetknięcie się z materiałami trującymi, zakażonymi lub przy pracach szczególnie brudzących.

3. W zakładach pracy, w których zachodzą warunki pracy określone w ust. 2, należy urządzić jadalnię bez względu na liczbę zatrudnionych pracowników w pomieszczeniach zabezpieczonych od wilgoci i ujemnych wpływów atmosferycznych oraz posiadających dostateczny dopływ światła naturalnego i odpowiednie przewietrzanie.

4. Pracownicy powinni przed spożyciem posiłku dokładnie umyć ręce i twarz, zdjąć odzież ochronną, a ponadto, jeśli zachodzi potrzeba, odkazić ręce i twarz.

§ 94. 1. W zakładach pracy zatrudniających 20 i więcej pracowników w jednej zmianie, należy urządzić jadalnię.

2. Jadalnia powinna znajdować się w pomieszczeniu wolnym od pyłu i innych szkodliwych zanieczyszczeń, zabezpieczonym od wilgoci i ujemnych wpływów atmosferycznych oraz posiadającym dostateczne oświetlenie naturalne i przewietrzanie.

3. Jadalnię należy zaopatrzyć w dostateczną liczbę stołów i siedzeń oraz urządzeń do podgrzewania posiłków. W zimnej porze roku jadalnie powinny być ogrzewane.

8. Umywalnie i urządzenia kąpielowe.

§ 95. 1. W zakładach pracy powinny się znajdować urządzenia do mycia (umywalki), posiadające dopływ czystej wody bieżącej w ilości co najmniej 10 litrów na dzień pracy i osobę; powinny one posiadać odpływ wody zużytej oraz mydło i ręczniki.

2. Na każdych 10 pracowników, zatrudnionych jednocześnie powinien przypadać co najmniej 1 kurek z wodą, a przy robotach szczególnie brudzących 1 kurek na każdych 5 pracowników, przy czym rozmieszczenie kurków powinno być takie, aby dostęp do nich był swobodny.

3. Jeżeli umywalnia znajduje się w osobnym pomieszczeniu, powinna być ogrzewana w zimnej porze roku.

§ 96. 1. W zakładach pracy lub w ich częściach, w których pracownicy narażeni są na zetknięcie się z materiałami trującymi, zakażonymi lub przy pracach szczególnie brudzących, umywalki należy zaopatrzyć w ciepłą wodę o temperaturze 35°C w ilości co najmniej 5 litrów na jeden dzień pracy i osobę, szrotki i środki potrzebne do oczyszczania oraz środki do wycierania, odpowiadające wymaganiom higieny, jak ręczniki osobiste, suszarki itp.

2. Pracownicy zatrudnieni w warunkach pracy, określonych w ust. 1, powinni mieć zapewnione bezpłatne korzystanie co najmniej raz na tydzień z ciepłej kąpielii lub ciepłego natrysku.

3. Zakłady zatrudniające ponad 100 pracowników, niezależnie od rodzaju produkcji, powinny posiadać własne urządzenia kąpielowe lub zapewniać pracownikom bezpłatne korzystanie przynajmniej raz na tydzień z kąpielisk poza zakładem.

9. Szatnia.

§ 97. 1. Odzież domową pracowników podczas pracy, a roboczą — po pracy, należy przechowywać w zakładach pracy w sposób zabezpieczający ją od zanieczyszczenia, zakażenia, zamoczenia, niszczenia przez wilgoć, żar i inne czynniki szkodliwe.

2. Odzież pracowników powinna być przechowywana w zasadzie w specjalnych pomieszczeniach w oddzielnych szafkach.

3. Pomieszczenie szatni powinno być ogrzewane w zimnej porze roku; powierzchnia podłogi szatni łącznie z powierzchnią zajęta przez urządzenia nie może być mniejsza niż 0,5 m kwadratowego na każdego z zatrudnionych jednocześnie pracowników, a wysokość szatni nie może być mniejsza niż 3 m. Szatnie powinny posiadać wystarczającą wentylację naturalną lub sztuczną.

4. Inspektor pracy może zezwolić na niestosowanie specjalnych pomieszczeń, o ile odzież będzie przechowywana w oddzielnych szafkach w sposób przewidziany w ust. 1, lub zezwolić na niestosowanie oddzielnych szafek, o ile odzież jest przechowywana w specjalnych pomieszczeniach w sposób przewidziany w ust. 1.

5. Szafki na odzież powinny być zamykane, posiadać otwory wentylacyjne, mieć przegrodę na odzież domową i roboczą i na górze półeczkę. W nowopowstających zakładach pracy wymiary szafek powinny wynosić nie mniej niż 35×35×180 cm.

§ 98. 1. W zakładach pracy lub ich częściach, w których pracownicy narażeni są na zetknięcie z materiałami trującymi, zakażonymi lub znaczną ilość pyłu, odzież powinna być przechowywana w dwu oddzielnych pomieszczeniach specjalnie do tego celu przeznaczonych, przy czym odzież robocza lub ochronna powinna być oddzielona od odzieży domowej.

2. Między tymi dwiema szatniami powinna się mieścić umywalnia.

3. O potrzebie zainstalowania dwu szatni decyduje obwodowy inspektor pracy w porozumieniu z radą zakładową.

10. Ustępy.

§ 99. 1. W zakładach pracy powinny znajdować się ustępy dla pracowników, urządzone i utrzymywane higienicznie, zabezpieczone od opadów atmosferycznych, należyście wentylowane, splukiwane wodą i oświetlone.

2. W stałych zakładach każde miejsce ustępowe powinno znajdować się w oddzielnej kabine. Przed wejściem do ustępu powinny być umieszczone przegrody zasłaniające, o ile kabiny nie posiadają drzwi. Ustępy dla kobiet i mężczyzn powinny mieć oddzielne wejścia, zaopatrzone w odpowiednie napisy oraz być szczelnie oddzielone.

3. Na każdym 35 pracowników-mężczyzn, zatrudnionych jednocześnie, powinno przypadać co najmniej 1 miejsce ustępowe. Ponadto powinny być urządzone pisuary.

4. Na każde 25 pracowników, zatrudnionych jednocześnie, powinno przypadać co najmniej 1 miejsce ustępowe.

5. W zakładach, które mają własną kanalizację i wodociągi lub są włączone do ogólnej sieci kanalizacyjnej, ustępy powinny być urządzone wewnątrz budynku.

6. Przedsiębiorca powinien zapewnić nadzór nad stałym utrzymywaniem ustępów w czystości.

7. Dojścia do ustępów powinny mieć twardą nawierzchnię lub być utrzymane w stanie nie narażającym na zamoczenie nóg. Gdy oświetlenie dzienne staje się niewystarczające, ustępy powinny być oświetlone sztucznie.

§ 100. 1. Przy robotach, prowadzonych poza terenem stałego zakładu pracy zdala od osiedli ludzkich, powinny być urządzone ustępy zgodnie z przepisami § 99 ust. 1, 2 i 6, jeżeli zatrudnionych jest więcej niż 10 pracowników, a roboty mają trwać w jednym miejscu dłużej niż miesiąc.

2. Przy robotach, obliczonych na krótszy okres czasu, jeżeli jest zatrudnionych więcej niż 10 pracowników, należy dla nich urządzić przynajmniej prowizoryczne doły ustępowe, odpowiadające wymaganiom higieny.

11. Spluwaczki.

§ 101. W pomieszczeniach zakładów pracy powinny znajdować się w wystarczającej liczbie należyście rozmieszczone spluwaczki, odpowiadające wymaganiom higieny i dostatecznie często oczyszczane.

12. Schroniska.

§ 102. 1. Przy robotach, prowadzonych na otwartym powietrzu zdala od osiedli ludzkich, jeżeli roboty te mają trwać dłużej niż tydzień, przedsiębiorca powinien dostarczyć pracownikom w pobliżu miejsc pracy odpowiednich pomieszczeń, umożliwiających im schronienie się przed opadami atmosferycznymi i zmianę odzieży oraz zaopatrzonych w urządzenia do podgrzewania posiłków.

2. Przy robotach, prowadzonych na wolnym powietrzu w zimnej porze roku, przedsiębiorca powinien umożliwić pracownikom rozgrzewanie się za pomocą ognisk, koszów z koksem itp.

3. Pracownicy, którzy ze względu na warunki pracy (wyjazdy, nocne dyżury) nie mogą korzystać z odpoczynku nocnego w swym mieszkaniu, powinni mieć zapewnione odpowiednie pomieszczenia noclegowe.

§ 103. Nad stałymi miejscami obsługi maszyn, kotłów, generatorów i innych urządzeń technicznych, znajdującymi się na otwartym powietrzu, powinny być urządzone daszki, osła-

nające pracowników od oparów atmosferycznych.

13. Mieszkania robotnicze (baraki itp).

§ 104. 1. Mieszkania o charakterze koszarowym, którymi zakład pracy bezpośrednio zarządza i które przeznacza na użytek pracowników, powinny odpowiadać wymaganiom higieny i bezpieczeństwa.

2. Zabronione jest spanie w pomieszczeniach zakładu pracy, nie przeznaczonych na cele mieszkalne.

14. Woda do picia.

§ 105. 1. Zakłady pracy powinny być zaopatrzone w dostateczną ilość wody do picia o jakości odpowiadającej obowiązującym przepisom. Zbiorniki i przewody wody do picia należy zabezpieczyć od zanieczyszczenia i zakażenia. Woda do picia powinna znajdować się dostatecznie blisko miejsc pracy. Czerpanie wody może odbywać się tylko z kurków czerpalnych. Nad kurkiem wody do picia należy umieścić napis: „Woda do picia“.

2. Gdy brak odpowiedniej wody do picia, należy dostarczyć pracownikom wody przegotowanej lub innych napojów: herbaty, kawy, wywaru mięty itp.

3. Przy robotach wykonywanych stale w wysokiej temperaturze (np. w hutach szklanych) powinny być dostarczane pracownikom zamiast wody inne napoje np. kawa, herbata itp.

15. Przeciwdziałanie hałasom.

§ 106. Przy wykonywaniu robót, powodujących nadmierny hałas i wstrząsy szkodliwe dla organów słuchu pracowników albo uciążliwe do znoszenia, należy stosować, o ile to jest technicznie możliwe, środki przeciwdziałające powstawaniu hałasu i wstrząsów, albo przynajmniej dostatecznie zmniejszające ich szkodliwość i uciążliwość.

16. Siedzenie przy pracy.

§ 107. 1. Przy wykonywaniu robót, nie wymagających stale pozycji stojącej, należy zapewnić pracownikom możliwość siedzenia przy pracy na odpowiednim i odpowiadającym wymaganiom higieny sprzęcie.

2. Przy wykonywaniu robót, wymagających stale pozycji stojącej lub chodzącej, należy ustawić siedzenia odpoczynkowe, umożliwiające wykorzystanie dla odpoczynku krótkich przerw podczas pracy.

V. Przepisy końcowe.

§ 108. Nadzór nad przestrzeganiem i wykonywaniem przepisów rozporządzenia niniejszego

sprawują organy inspekcji pracy z tym, że w zakresie przepisów §§ 10—43, 64—66, 84 i 90—96 nadzór ten sprawują również władze budowlane, a w zakresie §§ 84—107 także władze administracji ogólnej.

§ 109. 1. Dla istniejących zakładów pracy przepisy niniejszego rozporządzenia wchodzi w życie w następującym porządku:

- w trzy miesiące po ogłoszeniu §§ 15 ust. 2, 28, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 56, 58, 59, 83 i 101,
- w sześć miesięcy po ogłoszeniu §§ 12, 55, 57, 60, 64, 82, 91, 93 i 95,
- w rok po ogłoszeniu §§ 6, 8, 14, 15, ust. 1, 16, 17, 19, 20, 21 z wyjątkiem ust. 4, 23, ust. 1 i ust. 2, 24, 25, 26 ust. 1 i ust. 2, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 53, 54, 84, 86, 88, 94, 96, 97, 98, 99, 104, 106 i 107,
- w dwa lata po ogłoszeniu §§ 10, 11, 30 ust. 1 i ust. 2, 31, 41 ust. 3, 4 i 6,
- z dniem ogłoszenia wszystkie pozostałe przepisy.

2. Dla nowopowstałych zakładów pracy przepisy niniejszego rozporządzenia wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

§ 110. 1. Jeżeli inspektor pracy — w związku z miejscowymi warunkami w zakładzie pracy — stwierdzi bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia pracownika, może zarządzić wcześniejsze wykonanie poszczególnych przepisów i odpowiednio skrócić terminy, przewidziane w § 109.

2. W przypadkach wyjątkowej wagi i ze względu na specjalnie trudne warunki miejscowe istnieje możliwość odroczenia terminu wykonania poszczególnych przepisów. Uprawnienie przedłużenia terminu wykonywania przepisów objętych pkt a i b ust. 1 § 10 posiada obwodowy inspektor pracy, pozostałych zaś okręgowy inspektor pracy.

3. Przepis ust. 2 nie dotyczy nowopowstałych zakładów pracy.

§ 111. Rozporządzenie niniejsze nie dotyczy statków żeglugi morskiej i śródlądowej.

§ 112. Z dniem wejścia w życie rozporządzenia niniejszego tracą moc wszelkie przepisy wydane w sprawach unormowanych w rozporządzeniu niniejszym.

Minister Pracy i Opieki Społecznej:

Adam Kuryłowicz

Minister Zdrowia:

Franciszek Littwin

Minister Przemysłu:

Hilary Minc

Minister Odbudowy:

Michał Koczorowski

w/z Minister Administracji Publicznej:

Aleksander Zaruk-Michalski

Minister Ziem Odzyskanych:

Władysław Gomułka

w/z Minister Obrony Narodowej:

Marian Spychalski

Minister Skarbu:

Konstanty Dąbrowski

w/z Minister Sprawiedliwości:

Leon Chajn

Minister Oświaty:

Czesław Wycech

w/z Minister Rolnictwa i Reform Rolnych:

Stanisław Bieniek

w/z Minister Komunikacji:

Wincenty Jastrzębski

Minister Poczty i Telegrafów:

Józef Putek

w/z Minister Leśnictwa:

Kazimierz Iwanowski

w/z Minister Aprowizacji i Handlu:

Kazimierz Sokołowski

Reklamacje z powodu nieotrzymania numeru należy zgłaszać we właściwym urzędzie pocztowym natychmiast po otrzymaniu następnego kolejnego numeru. Reklamacje kierowane do Administracji pozostaną bez odpowiedzi.

Tłoczono z polecenia Ministra Sprawiedliwości w Drukarni Ministerstwa Sprawiedliwości w Łodzi, ul. Kilińskiego 93.

Zgłoszenia na prenumeratę przyjmuje się w Biurach Sprzedaży — Warszawa, Al. Wyzwolenia 30 i Targowa 59, w Łodzi, ul. Piotrkowska 89.

Prenumeratę należy wpłacać z góry. Wysyłkę wykonuje się po uprzednim wpłaceniu prenumeraty kwartalnej dla władz, urzędów, zakładów i instytucji państwowych i samorządowych w kwocie zł 100, dla innych prenumeratorów w kwocie zł 200. Konto czekowe w P.K.O. w Warszawie I—1999.

Pojedyncze numery są do nabycia

w Biurach Sprzedaży — Warszawa, ul. Al. Wyzwolenia 30 i Targowa 59, w Biurze Sprzedaży w Łodzi, Piotrkowska 89 oraz w kasach wszystkich sądów okręgowych.

Cena zł 20.